

O'ZBEKISTONNING TABIATI, TABIIY BOYLIKLARI VA ULARNI MUHOFAZA QILISHNI O'RGANISH

Buxoro davlat pedagogika instituti aniq va tabiiy fanlar fakulteti

*Talabasi **Rajabova Zulfiya***

ANNOTATSIYA

Maqolada mustaqillik yillarida O'zbekistonning atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha xalqaro hamkorligi, huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy masalalar ko'rib chiqilgan. O'zbekistonning siyosatiga muvofiq mamlakatning ekologik salohiyatini qo'llab-quvvatlash borasidagi xalqaro hamkorligi haqida qisqacha ma'lumot berilgan.

O'zbekiston uchun global ekologik muvozanat va o'zaro tushunishga erishish yo'lida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish uchun kuchli turtki bo'lib, 1992 yilda Rio-de-Janeyroda o'tkazilgan BMTning atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha konferensiyasi uzoq muddatli iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashning yagona yo'li ekanligini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: *tabiat, ekologiya, xavfsizlik, hamkorlik, qonunchilik.*

ANNOTATION

The year of independence, consideration of international cooperation in environmental protection, legal regulation, organizational and economic problems of Uzbekistan. Uzbekistan's politics is given a brief overview of the country's economy.

The UN Conference on Environment and Development, held in Rio de Janeiro in 1992, was a strong impetus for Uzbekistan to develop international cooperation to achieve global environmental balance and mutual understanding, and long-term economic development. showed that it is the only way to provide.

Key words: *nature, ecology, cooperation, cooperation, legislation.*

KIRISH

Respublikaning ekologik siyosati tabiatning alohida elementlarini muhofaza qilishdan ekologik tizimlarni umumiy muhofaza qilishga o'tishni amalga oshirishga, inson muhitining maqbul parametrlarini kafolatlashga va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish mexanizmlari bilan munosabatlarni muvofiqlashtirishga qaratilgan. “yashil iqtisodiyot” tamoyillari. Ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy masalalar, ekologik asoslar yaratiladi. Iqtisodiyotda, atrof-muhitni muhofaza qilishda tabiiy resurslardan oqilona foydalanishda huquqiy tartibni ta'minlashda munosabatlarni o'rnatishda hozirgi vaqtda asosiy e'tibor tabiatni muhofaza qilish qonunchiligiga qaratilmoqda. ¹

Taraqqiyotning hozirgi bosqichida insonning tabiat bilan o'zaro munosabatlarining bir qator muammolarini hal qilish bir mamlakat miqyosida cheklanib qolishi mumkin emas, ularni butun sayyora miqyosida hal qilish kerak;

O'zbekiston Respublikasining xalqaro dastur va loyihalarda faol ishtirok etishi, atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi konventsiyalarga qo'shilishi respublikaning atrof-muhit holatini saqlash va yaxshilash hamda barqaror rivojlanishga erishish bo'yicha global jarayonlarga qo'shilishiga xizmat qilmoqda. 2022 yilda Yoxannesburgda Barqaror rivojlanish bo'yicha Butunjahon sammiti (WSSD) bo'lib o'tdi, unda Siyosiy Deklaratsiya va WSSD qarorlarini amalga oshirish rejasi aniq majburiyatlar va muddatlar bilan muhokama qilindi va qabul qilindi. Sammitda hamkorlik tashabbuslari yangi xalqaro instituti tashkil etilishi e'lon qilindi. Alohida komponent - bu global amalga oshirish rejasiga kiritilgan va Barqaror rivojlanish submintaqaviy strategiyasini (SSDS) ishlab chiqish va amalga oshirishga qaratilgan Markaziy Osiyo tashabbusi. SSSD O'zbekiston Respublikasining bevosita manfaatlariga daxldor. O'zbekiston 2022-yilda, mustaqillikka erishganidan so'ng ko'p o'tmay Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a'zo bo'ldi va uning qator dasturlari va

---

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida Farmoni. Toshkent. Adolat, 2017. 69-74. Ekologiya axborotnomasi, 2022

ixtisoslashgan muassasalari, jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi (BMTTD), Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti (YuNESKO), Butunjahon meteorologiya tashkiloti (WMO), Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (VOZ), Birlashgan Millatlar Tashkilotining Sanoatni rivojlantirish tashkiloti (UNIDO), shuningdek, uning ikki mintaqaviy komissiyasi: Yevropa iqtisodiy komissiyasi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (UNEC) va Osiyo va Tinch okeani uchun iqtisodiy va ijtimoiy komissiya (EKSATO). Milliy siyosat va xalqaro hamkorlikning asosiy yo'nalishlarini shakllantirish mamlakatning ekologik salohiyatini asrashga asoslanadi.²

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mintaqaviy integratsiya MDHning alohida a'zolari bilan ham - ikki tomonlama shartnomalar asosida ham, MDH Ijroiya qo'mitasining yordamchi organi bo'lgan davlatlararo ekologik kengash bilan ham. O'zbekiston atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi ikki tomonlama shartnomalarda ishtirok etish bilan bir qatorda atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan barqaror foydalanish bo'yicha maxsus submintaqaviy tuzilmalar va qoidalarni yaratish bo'yicha faol qadamlar qo'ydi.

Markaziy Osiyo davlatlari ekologik muammolarga oid deklaratsiyalarni imzoladilar: “ Markaziy Osiyo davlatlari va Orol dengizi havzasini barqaror rivojlantirish muammolari bo'yicha xalqaro hamjamiyatning Nukus deklaratsiyasi”, “ Olmaota deklaratsiyasi”, “ Ashxobod deklaratsiyasi” va “ Dushanbe deklaratsiyasi”. . Mintaqa mamlakatlari atrof-muhitni muhofaza qilish va favqulodda vaziyatlar vazirlarining Qo'shma bayonoti imzolandi . Unda mamlakatlarning ekologik siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda yagona yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligi qayd etilgan ; xalqaro tashkilotlar, donor davlatlar va boshqa manfaatdor tomonlarni mintaqaviy va global ekologik muammolarni hal qilishda Markaziy Osiyo

² Mirziyoyev Sh.M. Ozod, demokratik va obod O'zbekiston davlatini hammamiz birgalikda barpo etamiz. Toshkent. O'zbekiston, 2018.

davlatlarining sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlashga undash. Markaziy Osiyo davlatlari diplomatik korpusi ishtirokida quyidagilar imzolandi : O'zbekiston, Qozog'iston va Qirg'iziston o'rtasida atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish sohasida hamkorlik to'g'risida Bitim, shuningdek, O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasida shu kabi ikki tomonlama shartnomalar imzolandi. va Qirg'iziston hamda O'zbekiston bilan Qozog'iston o'rtasida; Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va O'zbekiston o'rtasida transchegaraviy ta'sir ko'rsatadigan tog'-kon chiqindilari ko'milish maydonlarini rekultivatsiya qilish bo'yicha qo'shma harakatlar to'g'risidagi bitimlar; Atrof-muhit masalalari va tabiiy resurslarni boshqarish bo'yicha bir qator muvaffaqiyatli mintaqaviy hamkorlik tashabbuslari mavjud . - Barqaror rivojlanish bo'yicha Butunjahon sammitiga tayyorgarlik jarayoni doirasida ishlab chiqilgan va Sammitni amalga oshirish rejasiga hamda sheriklik tashabbuslariga qo'shilgan Barqaror rivojlanish bo'yicha Markaziy Osiyo tashabbusi amalga oshirilmoqda ;

Markaziy Osiyo Hamkorlik Tashkilotiga a'zo davlatlar rahbarlari tomonidan tayyorlangan va tasdiqlangan. Xalqaro suv va energetika konsorsiumi (IWEC) konsepsiyasi , uning asosiy vazifasi suv havzalarining optimal ishlashini ta'minlash bo'lgan.

- elektroenergetika sohasida Markaziy Osiyo energetika kengashi tuzildi. Toshkent shahrida joylashgan "Energiya" qo'shma dispetcherlik markazi sug'orish talablarini inobatga olgan holda elektr energiyasini uzatish va taqsimlash tizimining muvozanatli va sinxron ishlashiga mas'uldir³.

O'zbekiston Markaziy Osiyo davlatlari Prezidentlarining Nukus (2020-yil) va Olmaota (1997-yil) deklaratsiyasiga muvofiq Barqaror rivojlanish bo'yicha submintaqaviy strategiya va konvensiyani ishlab chiqish bo'yicha Markaziy Osiyo davlatlarining tashabbusini uzoq muddatli hamkorlik uchun asos sifatida qo'llab-

---

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida Farmoni. Toshkent. Adolat , 2022. 69

quvvatlaydi Ushbu tashabbus BMT YEK mintaqalari (Jeneva, 2021 yil sentyabr) va YUNESKO (Pnompen , 2021 yil noyabr) vazirlarining Pnompendagi “Osiyo-Tinch okeani mintaqasi uchun barqaror rivojlanish bo‘yicha mintaqaviy platformasi” yig‘ilishlarining yakuniy hujjatlari bilan qo‘llab-quvvatlandi. ma’qullandi ”, unda Markaziy Osiyo mamlakatlari, jumladan, O‘zbekistonning ko‘plab tashabbuskor takliflari inobatga olindi⁴.

2019-yilda O‘zbekiston Respublikasi bilan Yevropa hamjamiyati va unga a’zo davlatlar o‘rtasida Sheriklik va hamkorlik to‘g‘risidagi Bitim imzolandi. Ushbu Bitimning 54-moddasi atrof-muhit va salomatlikni muhofaza qilishga bag‘ishlangan bo‘lib, hamkorlikning 22 maqsadi va yo‘nalishlarini qamrab oladi, jumladan: - suv sifati; - transchegaraviy suvlar va havoning ifloslanishi;

- Transchegaraviy kontekstda Atrof-muhitga ta'sirni baholash to'g'risidagi BMT EIK konventsiyasini qo'llash;

- chiqindilarni boshqarish va Bazel konventsiyasini amalga oshirish ;

- biologik xilma-xillikni saqlash va global iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish;

- sanoat korxonalarining xavfsizligi, kimyoviy xavfsizligi va ekologik toza texnologiyalardan foydalanish;

- ofatlar va boshqa favqulodda vaziyatlar haqida erta ogohlantirish; - mamlakatning ekologik qonunchiligini Yevropa Ittifoqi qonunchiligiga muvofiqlashtirish .

O‘zbekistonning xalqaro ekologik konventsiyalar bo‘yicha ishdagi ishtiroki, bir tomondan, mamlakatning ekologik faoliyatning global jarayoniga qo‘shilishiga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, O‘zbekiston jahon hamjamiyatining teng huquqli a’zosi bo‘lib, rivojlangan mamlakatlardan texnik va moliyaviy yordam olish huquqiga ega, ishlab chiqarishga yangi zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, energiya ishlab chiqarishning noan’anaviy turlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

⁴ “O‘zbekiston Respublikasi atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha harakatlar dasturining amalga oshirilishining holati to‘g‘risida”gi parlament eshituvi. Toshkent, 2022. 14-bet.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekiston hududining tabiiy geografik bo'linishi masalalari keng ko'lamli o'rganilgan bo'lishiga qaramasdan, mamalakatimizning alohida tabiiy geografik rayonlashtirishning yagona sxemasi mavjud emasligi o'z navbatida, yer osti foydali qazilmalarni qazib olish, tabiiy resurslardan foydalanish, hududiy chegaralarni ajratishda ko'plab muammolarni yuzaga keltirib chiqaradi.

Tabiiy geografik rayonlar tog' oldi okruglarida tog' etagi prolyuvial va allyuvial tekisliklarga, ba'zan tog' yonbag'irlari tutashgan daryo vodiysi, ko'l botig'i havzalariga to'g'ri keladi. Rayonlar hududning geomorfologik va iqlimiy xususiyatlari jihatidan bir-biridan farq qiladigan o'ziga xos tuproq va o'simlik dunyosiga ega kichik hududiy komplekslar hisoblanadi. Mamlakatimiz tekislik okruglarini ajratishda geologik-geomorfologik iqlimiy ko'rsatgichlari asos qilib olingan. Rayonlar o'z navbatida kichikroq hududiy komplekslarga landshaftlarga ajratiladi. Lanshaftlarni ajratishda hududning relyefining genetik jihatlari va tuproq-o'simlik muhim omil sanaladi. Lanshaftlar tabiiy geografik rayonlashtirishning eng kichik hududiy birligi hisoblanadi. O'zbekiston tabiatini betakror xususiyatlari va noyob landshftlari uning hududiy bo'linishida landshaft birligini ajratish imkonini beradi. Har bir hudud o'zining takrorlanmas landshaft xususiyatlarini namoyon qiladi. Bu esa tog' va tog' oldi landshaftlarini ajratishga asos bo'ladi. Tabiiy geografik rayonlarni ajratishda eng avvalo, hududning relyef xususiyatlari asos qilib olinadi. Rayonlar landshaft kartalari asosida tuzilganligi sababli landshaftlarning muayyan komplekslar tizimidan tashkil topadi.

Ushbu tasnif birligidan umumiy 66 ta landshaft xillari ajratilgan bo'lib, uning 61 tasi tekislik, cho'l landshaftlari, 23 tasi past tog' va tog' oldi (adir), 5 tasi o'rtacha balandlikdagi tog', 6 tasi baland tog' yaylov landshftlariga bo'lib o'rganilgan va umumiy tavsifi keltirilgan. Ma'lumki hududlarni tabiiy geografik rayonlashtirishda hududlarni kompleks o'rganish va xaritada aks ettirish uchun taksonomik birliklar

sxemalaridan foydalanishga to‘g‘ri keladi. O‘zbekiston hududining tabiiy geografik rayonlashtirish sxemasida: o‘lka - provintsiya - kichik provintsiya okrug rayon landshaft kabi birliklar qabul qilingan. Biz maqola davomida O‘zbekiston hududining tabiiy geografik bo‘linishining ayrim masalalarini atroflicha o‘rganish va tavsif berish bilan cheklandik. Kelgusida O‘zbekiston hududi tabiiy geografik rayonlashtirish masalalarini chuqur o‘rganish va hududiy bo‘linish sxemalarini ishlab chiqish muhim vazifalardan biri bo‘lib qolaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Ozod, demokratik va obod O‘zbekiston davlatini hammamiz birgalikda barpo etamiz. Toshkent. O'zbekiston, 2018.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida Farmoni. Toshkent. Adolat , 2022. 69
3. Ekologiya axborotnomasi, 2008. 5-6-son. 29-30-betlar.
4. “O‘zbekiston Respublikasi atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha harakatlar dasturining amalga oshirilishining holati to‘g‘risida”gi parlament eshituvi. Toshkent, 2022. 14-bet.